

บทความที่ : 1
Article :

ประชารัฐจากรายการคืนความสุข
ให้คนในชาติคืออะไร?

What is Civil State From Restore Happiness
to the Nation Program?

ปิยากร หวังมหาพร *

Piyakorn Whangmahaporn

* หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม [Program of Public Administration, Sripatum University]; E-mail: piyakorn.wh@spu.ac.th

บทคัดย่อ

กระบวนการทัศน์การปกครองการบริหารสาธารณะเป็นการปฏิรูปการจัดการภาครัฐ โดยเปลี่ยนแปลงบทบาทของรัฐบาลและความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม การปกครองการบริหารสาธารณะเป็นการอำนวยความสะดวกก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพระหว่างรัฐและประชาชนซึ่งไม่ได้ขึ้นอยู่กับแนวทางแบบเดิมที่เน้น "การควบคุมและคำสั่ง" แต่รัฐยังใช้แนวทางความยืดหยุ่น การสื่อสาร การชักชวน และการมีส่วนร่วม แนวคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการจัดการภาครัฐไทยภายใต้ชื่อว่า ประชาธิปไตย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดประชาธิปไตยโดยศึกษาจากรายการคืนความสุขให้คนในชาติ ผลการศึกษาพบว่าการจัดการภาครัฐแบบประชาธิปไตยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการปกครองการบริหารสาธารณะ ซึ่งประกอบด้วย รัฐทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและประสานงาน การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน /ภาคเอกชนและการให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมือง

คำสำคัญ : การปกครองการบริหารสาธารณะ; ประชาธิปไตย; รายการคืนความสุขให้คนในชาติ

Abstract

Public governance paradigm is a public management reform which is the transforming role of the government and the relationship between the government and civil society. Public governance is an administration to facilitate seamless interaction and contributes to efficiency between state and citizens, which is not based on traditional approaches focused "command and control" approach, but the state has flexibility, communication, persuasion and participation. These concepts have influenced the Thai public sector management under the name civil state. This article aims to study the concept of the civil state by studying restore happiness to the nation program. The results showed that the civil state has been influenced by the concept of public governance contain with state acts to facilitate and coordinate, the participation of civil society and private sectors and focus on citizenship.

Keywords : Public Governance; Civil State; Restore Happiness to the Nation Program

บทนำ

เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2558 พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวในเวที จุดประกาย “สานพลังประชารัฐเพื่อเศรษฐกิจฐานราก” ที่ศูนย์ประชุมอิมแพค เมืองทองธานี ว่า จะเดินทางขับเคลื่อนประเทศชาติตามยุทธศาสตร์ประชารัฐแทนประชาชน (รติมา คชนันท์, 2558) คำว่าประชารัฐ จะมาจากเพลงชาติไทย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 มาจากชื่อ “ส่วนประสานเครือข่ายประชารัฐ” สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) การขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่อนาคตของรัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา โดยยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” ถูกนำเข้ามาใช้ในรัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา โดยนายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ รองนายกรัฐมนตรีด้านเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์ประชารัฐประกอบไปด้วยกลไก 3 ระดับด้วยกัน ได้แก่ 1) “ระดับประเทศ” มีคณะทำงานสานพลังประชารัฐ 12 คณะ โดยมีนายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ รองนายกรัฐมนตรีเป็นประธานภาครัฐและนายอิสรระ ว่องกุลกิจ ประธานกรรมการหอการค้าไทยและสภาหอการค้าแห่งประเทศไทยเป็นประธานในภาคเอกชน 2) “ระดับจังหวัด” มีบริษัท ประชารัฐรักสามัคคี จำกัด 76 จังหวัด และ 3) คณะทำงานร่วมรัฐ-เอกชน-ประชาชน ตามภารกิจ อาทิ ร้านค้าประชารัฐสุขใจ โรงเรียนประชารัฐ

กระทั่งในวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2559 มีการลงนามการจัดตั้ง “บริษัท ประชารัฐรักสามัคคีประเทศไทย จำกัด” โดยใช้โครงสร้างของ Social Enterprise หรือ “วิสาหกิจเพื่อสังคม” ซึ่งมีลักษณะธุรกิจที่มีรายได้หลักมาจากการขายสินค้าและบริการไม่ใช่เงินจากรัฐหรือเงินบริจาค จำต้องนำไปขยายผล เป้าหมายหลักเพื่อสังคมมิใช่กำไรสูงสุด โดยมีนายมีชัย วีระไวทยะ เป็นประธานกรรมการบริษัท บริษัท ประชารัฐรักสามัคคีประเทศไทย จำกัด ระดับประเทศจะทำหน้าที่บริหารจัดการองค์ความรู้ ส่งเสริมพัฒนาสินค้า บริหารการขึ้นทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา หาช่องทางตลาด เป็นต้น ส่วนบริษัท ประชารัฐรักสามัคคี (จังหวัด) จะทำหน้าที่ค้นหาชุมชนที่มีความพร้อม บริหารจัดการ พัฒนาสินค้าชุมชน หาช่องทางตลาด เป็นต้น โดยการจัดตั้งบริษัทจะประกอบด้วยกรรมการซึ่งมาจากผู้แทน

ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคมและภาคประชาชน ข้อดีของยุทธศาสตร์ประชารัฐคือ แก้ปัญหาที่รัฐบาลทุกรัฐบาลมักถูกกล่าวหาว่า รัฐบาลทำอยู่ฝ่ายเดียว โดยที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วม รัฐบาลไม่รับฟังปัญหาหรือความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง รัฐบาลทำแล้วประชาชนไม่พอใจ หรือรัฐบาลทำอย่างหนึ่ง แต่ประชาชนต้องการอีกอย่างหนึ่ง ทำแล้วแทนที่จะเป็นผลดี กลับมีความขัดแย้งหรือความไม่พอใจเกิดขึ้น (พูลเดช วรรณิการ์, ออนไลน์)

ไม่ว่าคำว่าประชารัฐจะมาจากที่ใด มียุทธศาสตร์อย่างไร การเข้าใจแนวคิดประชารัฐจากมุมมองของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีโดยตรงซึ่งให้ความหมายประชารัฐผ่านรายการคืนความสุขให้คนในชาติจะทำให้เกิดความเข้าใจในแนวคิดดังกล่าวมากกว่าการรับฟังจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ บทความเรื่อง “ประชารัฐจากรายการคืนความสุขให้คนในชาติคืออะไร?” มีคำถามการศึกษาว่าประชารัฐคืออะไร เหมือนหรือต่างอย่างไรจากแนวคิดการปกครองการบริหารสาธารณะ

วัตถุประสงค์

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดประชารัฐจากรายการคืนความสุขให้คนในชาติ

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ศึกษาแนวคิดประชารัฐ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นการศึกษา ได้แก่ ความหมาย เป้าหมายของประชารัฐ บทบาทภาครัฐ บทบาทภาคเอกชน บทบาทภาคประชาชน โดยศึกษาจากรายการคืนความสุขให้คนในชาติที่ออกอากาศระหว่างวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ถึงวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2559 โดยมีการกล่าวถึงแนวคิดประชารัฐจำนวนทั้งสิ้น 14 ครั้งรายละเอียดดังตารางที่ 1 ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การตีความและใช้โปรแกรม Atlas.ti ช่วยในการวิเคราะห์ สำหรับการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลใช้การ

ตรวจสอบแบบสามเส้า โดยการให้ผู้ช่วยวิจัยทำการวิเคราะห์ซ้ำเพื่อเป็นการทวนสอบความถูกต้องของการตีความ

ตารางที่ 1 : ตารางการออกอากาศที่มีแนวคิดประชารัฐ

ลำดับที่	วันที่ออกอากาศ
1	วันศุกร์ที่ 25 กันยายน 2558 เวลา 20.15 น.
2	วันศุกร์ที่ 23 ตุลาคม 2558 เวลา 20.45 น.
3	วันศุกร์ที่ 20 พฤศจิกายน 2558 เวลา 20.15 น.
4	วันศุกร์ที่ 27 พฤศจิกายน 2558 เวลา 20.15 น.
5	วันเสาร์ที่ 12 ธันวาคม 2558 เวลา 08.00 น.
6	วันศุกร์ที่ 18 ธันวาคม 2558 เวลา 20.15 น.
7	วันศุกร์ที่ 25 ธันวาคม 2558 เวลา 20.15 น.
8	วันศุกร์ที่ 1 มกราคม 2559 เวลา 20.15 น.
9	วันศุกร์ที่ 8 มกราคม 2559 เวลา 20.15 น.
10	วันศุกร์ที่ 29 มกราคม 2559 เวลา 20.15 น.
11	วันศุกร์ที่ 5 กุมภาพันธ์ 2559 เวลา 20.15 น.
12	วันศุกร์ที่ 25 มีนาคม 2559 เวลา 20.15 น.
13	วันศุกร์ที่ 8 กรกฎาคม 2559 เวลา 20.15 น.
14	วันศุกร์ที่ 5 สิงหาคม 2559 เวลา 20.15 น.

การทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการปกครองการบริหารสาธารณะหรือ Public Governance

ความหมายคำว่า การปกครองการบริหารสาธารณะ

คำว่า Governance คำๆ นี้ เป็นที่รู้จักในทศวรรษ 1990 ในรายงานของธนาคารโลก คำๆ นี้เป็นคำที่ใช้กล่าวถึงความสำคัญของการกำกับดูแลที่ดีในการพัฒนาระหว่างประเทศ ธนาคารโลกนิยามคำว่า Governance หมายถึง "ลักษณะที่จะใช้สิทธิอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนาประเทศ" (World Bank, 1992) สิ่งที่น่าสนใจคือคำนี้ไม่ได้เฉพาะเจาะจงใช้กับรัฐบาลหรือหน่วยงานภาครัฐ แต่เกี่ยวข้องกับทุกคนที่มีบทบาท

ในการพัฒนาระหว่างประเทศ นอกจากนี้ Mark Bevir (2013 : 1 ; จักรกฤษ กุมพาศ และ ศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ, 2560 : 157) ได้สรุปใจความสำคัญว่า “Governance คือ กระบวนการทั้งมวลซึ่งดำเนินการผ่านความร่วมมือของรัฐบาล ร่วมกับภาคส่วนอื่น ไม่ว่าจะเป็นตลาดหรือเครือข่าย ครอบครัวหรือชนเผ่า ทั้งองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือดินแดนในอาณัติ ทั้งในแง่ของกฎหมาย จารีตปฏิบัติ อำนาจ หรือภาษา...” ซึ่งทำให้เห็นว่าแนวคิด Governance เน้นกระบวนการของการบริหารจัดการทางการปกครองของรัฐที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตัวแสดงอื่นๆ เพื่อร่วมมือกันพัฒนากิจกรรมสาธารณะของรัฐ

การปกครองการบริหารสาธารณะยังหมายถึง การเตรียมการอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในการกำหนดวิธีการที่จะตัดสินใจและวิธีการดำเนินการรักษาคุณค่าตามรัฐธรรมนูญของประเทศเมื่อประเทศต้องเผชิญกับปัญหาและสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป (OECD, 2011) การปกครองการบริหารสาธารณะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักลงทุนและธุรกิจ เพราะช่วยสร้างความไว้วางใจและให้กฎระเบียบตลอดจนความมั่นคงที่จำเป็นสำหรับการลงทุนในระยะกลางและระยะยาว การปกครองการบริหารสาธารณะยังหมายความว่า การอำนวยความสะดวกก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพระหว่างรัฐและประชาชนซึ่งไม่ได้ขึ้นอยู่กับแนวทางแบบเดิมที่เน้น "การควบคุมและคำสั่ง" แต่รัฐยังใช้แนวทางความยืดหยุ่น การสื่อสารและการชักชวน การปกครองการบริหารสาธารณะจึงเน้นการมีส่วนร่วมและความโปร่งใสมากขึ้น ใช้กลไกที่เป็นนวัตกรรมเพื่อตรวจสอบและประเมินผลการจัดการภาครัฐเพื่อใช้ในการปรับปรุงความโปร่งใสและสร้างความน่าเชื่อถืออันเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานของรัฐ

การจัดการภาครัฐ (Public Management) และการปกครองการบริหารสาธารณะ (Public Governance)

การจัดการสาธารณะหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management : NPM) เป็นคำที่คุ้นเคยในการบริการสาธารณะในช่วงทศวรรษที่ 1980 – 1990 การจัดการภาครัฐแนวใหม่เป็นชุดเครื่องมือการจัดการ (ส่วนใหญ่ยืมมาจากภาคเอกชน) เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพใน

การทำงานของภาครัฐ แนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับการบริหารผลการปฏิบัติงาน ที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น มีการจัดการทางการเงินการวัดผลการปฏิบัติงานในการบริหารงานบุคคล การทำสัญญาส่วนบุคคล การตอบสนองต่อผู้ใช้และลูกค้าในการให้บริการสาธารณะ การกระจายอำนาจมากขึ้นของผู้มีอำนาจ การใช้กลไกตลาด เช่น การทำสัญญาจ้าง การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น (OECD, 1993 as cited by Bovaird and Löffler, 2003: 17) แม้ว่าต่อมาจะเกิดแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่หรือ New Public Service ที่วิจารณ์แนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ว่าให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะลูกค้ามากกว่าความเป็นพลเมือง ให้ความสำคัญกับสินค้าและบริการมากกว่าประโยชน์สาธารณะ ประกอบกับในทศวรรษ 1960 Bennis คาดการณ์ว่าองค์กรในอนาคตจะเป็นองค์กรชั่วคราวและปรับตัวอย่างรวดเร็ว องค์กรเหล่านี้มีทีมงานประกอบด้วยคนแปลกหน้าที่มีภูมิหลังและทักษะแตกต่างกันร่วมมือกันในการแก้ปัญหา การคาดการณ์ดังกล่าวได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนทัศน์ใหม่ที่เรียกว่าการปกครองการบริหารสาธารณะนั่นเอง

กระบวนทัศน์การปกครองการบริหารสาธารณะจึงเป็นการปฏิรูปการจัดการภาครัฐ เป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทของภาครัฐและความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม (Chen, 2000) แนวคิดดังกล่าวได้วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดการบริหารราชการแบบดั้งเดิมที่เน้นระเบียบกฎเกณฑ์ ประสิทธิภาพในการจัดการ และวิจารณ์แนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ ว่าเป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานอยู่บนการจัดการทางเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมและการเน้นกลไกตลาดในการกระจายทรัพยากรและแก้ไขปัญหามากเกินไป จนละเลยผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับองค์กรอื่นๆ ดังนั้นกระบวนทัศน์การปกครองการบริหารสาธารณะที่เกิดขึ้น จึงให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงระหว่างภายในและภายนอกองค์กร กระบวนทัศน์นี้มีชื่อเรียกหลายชื่อด้วยกัน เช่น New Public Governance (Osborne & Gaebler, 1993) หรือ “New Governance” (Rhodes, 1996) หรือ “Public Governance” (Skelcher, Mathur, & Smith, 2005) เป็นต้น แม้ว่าแนวคิดดังกล่าวจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปบ้าง แต่โดยทั่วไปคำเหล่านี้แสดงให้เห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง

การบริหารงานภาครัฐจากการจัดการภาครัฐแนวใหม่มาสู่การปกครองการบริหาร
สาธารณะ อันเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ของการกำกับดูแลกิจการสาธารณะ

หากเปรียบเทียบแนวคิดการบริหารภาครัฐแนวดั้งเดิม การจัดการภาครัฐ
แนวใหม่ การบริการสาธารณะแนวใหม่ และการปกครองการบริหารสาธารณะใน
มิติต่างๆ ดังปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : เปรียบเทียบแนวคิดการบริหารรัฐกิจแบบดั้งเดิมการจัดการภาครัฐ
แนวใหม่ การบริการสาธารณะแนวใหม่และการปกครองการบริหารสาธารณะ

ประเด็น	การบริหารรัฐกิจ แบบดั้งเดิม	การจัดการ ภาครัฐแนวใหม่	การบริการ สาธารณะแนว ใหม่	การปกครอง การบริหาร สาธารณะ
คุณค่า	การปกครองและ กระบวนการ	ประสิทธิผล	ประชาธิปไตย	ประชาธิปไตย และประสิทธิผล
ทฤษฎี พื้นฐาน	ระบบราชการ การแยก การเมืองออก จากการบริหาร	ทฤษฎี เศรษฐศาสตร์ การจัดการ ภาคเอกชน	ความเป็น พลเมือง ประชา สังคม	ทฤษฎีเครือข่าย การประสานงาน การแลกเปลี่ยน ทรัพยากร
พฤติกรรม	การแยกการ กำหนดนโยบาย ออกจากการนำ นโยบายไป ปฏิบัติ การรวม ศูนย์อำนาจ	การตลาด การ แข่งขันในการ ให้บริการ การ จ้างเหมาบริการ	ความร่วมมือของ ภาคประชาสังคม	การพึ่งพาตนเอง ของประชาชน การเจรจา การ กระจายศูนย์ อำนาจ
บทบาท ประชาชน	ผู้รับผลของ นโยบาย	ลูกค้า	พลเมือง	การมีส่วนร่วมใน การตัดสินใจ
วิธีการวิจัย	การวิจัยเชิง สถาบัน	ปฏิฐานนิยมเชิง ตรรกะ	การวิจัยให้ ความสำคัญกับ ความเข้าใจ	การวิจัยแบบ ผสมผสาน

ที่มา : XU Runya, SUN Qigui, SI Wei, 2015 : 13.

ผลการศึกษา

รายการคืนความสุขให้คนในชาติ

พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย โดยทำรัฐประหาร เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2557 หลังการชุมนุมของกลุ่มคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ในปลายปี 2556 ที่ยืดเยื้อมานานกว่าครึ่งปี จนเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ หลังจากทำรัฐประหาร เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2557 เป็นต้นมา พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้เดินหน้าแก้ไขปัญหภายในเมือง ปฏิรูปประเทศในฐานะหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) จนกระทั่งได้แต่งตั้ง สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ขึ้นมาร่างกฎหมาย พร้อมเสนอชื่อนายกรัฐมนตรีขึ้นมาบริหารประเทศ ในวันที่ 21 สิงหาคม สมาชิก สนช. มีมติเห็นชอบให้ ประยุทธ์ จันทร์โอชา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี คนที่ 29 ของประเทศไทย และดำเนินการประชาสัมพันธ์ผลงานของรัฐบาลผ่านรายการ 2 รายการคือ รายการเดินหน้าประเทศไทยและรายการคืนความสุขให้คนในชาติ ซึ่งรายการหลังออกอากาศทุกวันศุกร์เวลาประมาณ 20.15 น. มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอผลการดำเนินงานและผลงานของ คสช. ที่ได้ทำไปในรอบสัปดาห์ ต่อมามีการปรับรูปแบบรายการ “คืนความสุขให้คนในชาติ” ที่ออกอากาศทุกคืนวันศุกร์ มาเป็นรายการ “ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน”

แนวคิดประชารัฐ

ผลการศึกษาโดยการตีความแนวคิดประชารัฐในประเด็นแรก คือ ความหมายของประชารัฐ พบว่าน้ำหนักประเด็นของคำว่า ประชารัฐ นั้นหมายถึง การร่วมมือกันทำงาน มากที่สุด รองลงมาคือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รัฐบาลสนับสนุนเอกชน ประชาชน การร่วมมือแก้ไขปัญหา การที่รัฐบาลอำนวยความสะดวก การรวมพลังทุกภาคส่วนการทำงานแนวดิ่งและ

แนวนอน การสร้างการเติบโตจากภายในและการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตามลำดับ

ตารางที่ 3 : ความหมายประชารัฐ

องค์ประกอบ	ความถี่ (ครั้ง)
การทำงานแนวดิ่งและแนวนอน	2
การบริหารจัดการงบประมาณที่สมดุล	1
การรวมพลังทุกภาคส่วน	3
การสร้างเครือข่าย	1
ทุกคนได้ประโยชน์เท่าเทียม	1
ประชาชนเป็นผู้ที่กำหนด	1
ประชาชนเป็นศูนย์กลาง	1
เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม	5
ร่วมมือแก้ไขปัญหา	4
ร่วมมือทำงาน	18
รัฐบาลสนับสนุนเอกชน ประชาชน	5
รัฐบาลอำนวยความสะดวก	3
สนับสนุนเงินทุน	1
สร้างการเติบโตจากภายใน	2
สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน	2
สร้างความเชื่อมโยงกับพื้นที่	1
รวม	51

ทั้งนี้ ความร่วมมือกันทำงาน โดยรัฐทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้ประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เป็นการสร้างการเติบโตจากความต้องการของชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนนี้ ให้น้ำหนักการความสำคัญพอๆ กันไปยังเป้าหมาย คือ เพื่อให้ประชาชนสามารถพัฒนาตนเองเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิต อำนวยประโยชน์ให้ประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีอาชีพมีรายได้

ตารางที่ 4 : เป้าหมายของประชารัฐ

องค์ประกอบ	ความถี่ (ครั้ง)
ประชาชนต้องสามารถพัฒนาตนเอง	1
มีรายได้ที่เพียงพอ	1
ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	1
ให้ชาวบ้านมีอาชีพ	1
อำนวยความสะดวกแก่ชุมชน	1
รวม	5

เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น ประชากรรัฐจึงต้องการการทำงานร่วมกันของสามภาคส่วนได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน ผลการศึกษาพบว่า แต่ละภาคส่วนต้องมีบทบาท ดังนี้

1. ภาครัฐ ผลการศึกษาพบว่า รายการคืนความสุขให้คนในชาติให้ความสำคัญกับลักษณะการทำงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยมีน้ำหนักประเด็นสำคัญไม่แตกต่างกัน ประกอบด้วย 1) คุณสมบัติของเจ้าหน้าที่ เช่น การทำงานเชิงรุก การคิดใหม่ทำใหม่ การตั้งใจทำงาน มีวิสัยทัศน์ วางแผนการทำงาน การลงพื้นที่ การยึดถือแบบอย่างของพระเจ้าอยู่หัว การติดตามข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น และ 2) การปฏิสัมพันธ์กับประชาชน โดยเจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องสร้างความไว้วางใจ ใช้การพูดคุยในการทำงาน การเจรจา การรับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะจากประชาชน เป็นต้น

ตารางที่ 5 : บทบาทภาครัฐ

องค์ประกอบ	ความถี่ (ครั้ง)
คิดใหม่ทำใหม่	1
เจ้าหน้าที่ต้องทำงานเชิงรุก	2
เจ้าหน้าที่เพิ่มขีดความสามารถ	1
เจ้าหน้าที่มีความตั้งใจ	1
เจ้าหน้าที่มีวิสัยทัศน์	1
เจ้าหน้าที่สร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง	1

องค์ประกอบ	ความถี่ (ครั้ง)
เจ้าหน้าที่สร้างความไว้วางใจ	1
ใช้การพูดคุยในการทำงาน	1
ดูแลทรัพย์สินและกิจการต่างๆ	1
ต้องตระหนักรู้ถึงผลกระทบ	1
ต้องลงพื้นที่	1
ติดตามข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์	1
ทุ่มเทการทำงาน	1
พบปะใกล้ชิดประชาชนสม่ำเสมอ	1
มีการเจรจากัน	1
มีการวางแผน	1
ทำงานไม่ล่าช้า	1
ยึดถือแบบอย่างการทำงานของพระเจ้าอยู่หัวฯ	1
รับข้อเสนอแนะจากประชาชน	1
รับฟังปัญหาจากประชาชน	1
รวม	21

2. ภาคเอกชน ผลการศึกษาพบว่า รายการคืนความสุขของคนในชาติให้ความสำคัญกับบทบาทภาคเอกชนในการมีส่วนร่วมด้านการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน การส่งเสริมอาชีพ และการส่งเสริมการศึกษา เป็นสำคัญ

ตารางที่ 6 : บทบาทภาคเอกชน

องค์ประกอบ	ความถี่ (ครั้ง)
บทบาทเอกชนในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	1
บทบาทเอกชนในการส่งเสริมอาชีพของประชาชน	1
บทบาทเอกชนส่งเสริมการศึกษาให้กับประชาชน	1
รวม	3

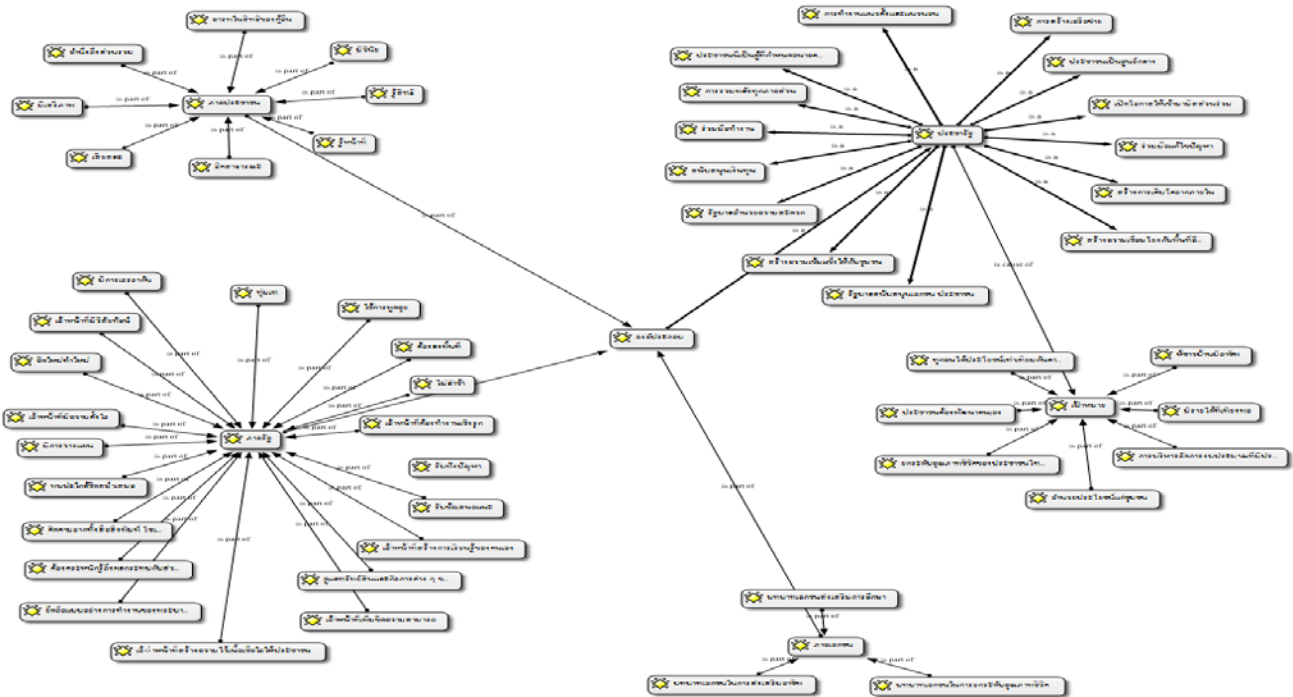
3. ภาคประชาชน บทบาทของภาคประชาชนในรายการคืนความสุขให้คนในชาตินั้น ให้น้ำหนักประเด็นไปที่ ความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย เสรีภาพของประชาชนในการแสดงความคิดเห็น ในขณะที่เดียวกันประชาชนต้องรู้สิทธิ หน้าที่ ต้อง

เสียสละ มีจิตสาธารณะ คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม และเคารพในสิทธิของผู้อื่น
ด้วย

ตารางที่ 7 : บทบาทภาคประชาชน

องค์ประกอบ	ความถี่ (ครั้ง)
เคารพในสิทธิของผู้อื่น	1
คำนึงถึงส่วนรวม	1
จิตสาธารณะ	1
มีวินัย	1
มีเสรีภาพ	2
รู้สิทธิ	2
รู้หน้าที่	2
เสียสละ	1
รวม	11

ดังนั้น หากสรุป “แนวคิดประชารัฐ” ซึ่งประกอบด้วย ความหมาย เป้าหมาย บทบาทของภาครัฐ บทบาทของภาคประชาชนและบทบาทของภาคเอกชน สามารถสรุปได้ดังภาพที่จะแสดงต่อไปนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชารัฐ หมายถึง การร่วมมือกันทำงานระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประชาชนต้องสามารถพัฒนาตนเองได้ มีรายได้ที่เพียงพอ ให้ชาวบ้านมีอาชีพ ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและเพื่ออำนวยความสะดวก ในการทำงานร่วมกันนี้ ภาครัฐจะต้องทำงานเชิงรุก สนับสนุน อำนวยความสะดวก ภาครัฐให้ความสำคัญกับการพูดคุย การสร้างความไว้วางใจต่อประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในขณะที่ประชาชนซึ่งมีเสรีภาพ มีสิทธิ แต่ก็ต้องรู้จักหน้าที่ สำหรับภาคเอกชน ควรเข้ามามีบทบาทโดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการศึกษา และการส่งเสริมอาชีพให้ประชาชนมากขึ้น

ภาพที่ 1 : แนวคิดประชาธิปไตย

สรุปและอภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษา สามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดประชารัฐจากรายการคืนความสุขให้คนในชาติ ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดประชารัฐเป็นแนวคิดซึ่งมีที่มาจากแนวคิดการปกครองการบริหารสาธารณะ หมายถึง การร่วมมือกันทำงาน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม บทบาทของรัฐทำหน้าที่สนับสนุนเอกชน ประชาชนอำนวยความสะดวก เป็นการรวมพลังทุกภาคส่วน ประกอบด้วยการทำงานแนวตั้งและแนวนอน และเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนจากความต้องการของชุมชนเอง ความหมายดังกล่าวเป็นไปตามความหมายที่องค์การระหว่างประเทศและนักวิชาการต่างประเทศได้ให้ไว้ (OECD, 2011; Chen, 2000; Skelcher, Mathur, & Smith, 2005) โดยองค์ประกอบของประชารัฐนั้นไม่แตกต่างจากแนวคิดการปกครองการบริหารสาธารณะเช่นกัน เนื่องจากทั้งสองแนวคิดให้ความสำคัญกับบทบาทของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ดังนี้

1.1 รัฐทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและประสานงาน การบริหารงานภาครัฐแบบประชารัฐเป็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชน ซึ่งเดิมที่การบริหารงานภาครัฐของไทยเป็นการบริหารงานแบบระบบราชการที่เน้นระเบียบกฎเกณฑ์ การทำงานตามสายงาน เน้นการบังคับบัญชา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ต่อมาเมื่อการบริหารราชการได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ การบริหารงานภาครัฐไทยให้ความสำคัญกับการบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ มีการปฏิรูปการบริหารงานภาครัฐในด้านต่างๆ เช่น การบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่นำตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานมาใช้ ดังเช่น การประเมินส่วนราชการและข้าราชการพลเรือนฯ ตามคำสั่ง คสช.ที่ 5/2559 เพื่อประสิทธิภาพในการทำงาน เมื่อการจัดการภาครัฐได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการปกครองการบริหารสาธารณะ รัฐบาลหันมาปรับเปลี่ยนแนวคิดการบริหารงานภาครัฐโดยเน้นการทำงานแนวราบหรือการทำงานแบบเครือข่าย ซึ่งการทำงานแบบเครือข่าย นั้นเป็นพื้นฐานของแนวคิดการปกครองการ

บริหารสาธารณะที่สำคัญ (XU Runya, SUN Qigui & SI Wei, 2015) การจัดการภาครัฐแบบประชารัฐของไทยมีการทำงานแบบบูรณาการในประเด็นปัญหาสาธารณะต่างๆ มากขึ้น เช่น ปัญหาผู้สูงอายุมีการบูรณาการงานโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง เนื่องจากภาครัฐเพียงลำพังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้จึงมีการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้วยกันเองหรือระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนและภาคเอกชน

1.2 การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน /ภาคเอกชน จากแนวคิดเรื่องการปฏิรูประบบราชการให้มีขนาดเหมาะสม และจำกัดการเพิ่มจำนวนข้าราชการของภาครัฐ เนื่องจากภาระเรื่องงบประมาณ และหันมาบริหารงานตามแนวคิดแบบประชารัฐที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนนั้น ไม่ใช่แนวทางการบริหารที่เป็นเรื่องใหม่แต่อย่างไร พิจารณาได้จากการมีอาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานซึ่งเริ่มมานานแล้ว อาสาสมัครที่มีบทบาทมากที่สุดน่าจะเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 ปัจจุบันอาสาสมัครที่ภาครัฐแต่งตั้งจึงมีหลายประเภท เช่น อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อาสาสมัครเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เข้ามาทำหน้าที่ช่วยส่วนราชการในการจัดบริการสาธารณะให้กับประชาชนและมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ และร่วมดำเนินการจัดบริการสาธารณะ อีกทั้งยังมีอาสาสมัครที่เป็นหน่วยงานช่วยรัฐในการจัดบริการสาธารณะ อาทิเช่น มูลนิธิร่วมกตัญญู สอดคล้องกับแนวคิดการปกครองการบริหารสาธารณะที่เน้นให้ประชาชนพึ่งพาตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (XU Runya, SUN Qigui & SI Wei, 2015)

นอกจากนั้น รัฐบาลยังมีนโยบายทำงานร่วมกันเพื่อผลักดันกำลังในการพัฒนา เศรษฐกิจ ของประเทศด้วยการตั้ง “คณะกรรมการสานพลังประชารัฐ” โดยดึงภาคธุรกิจระดับผู้บริหารเข้ามาช่วยภาครัฐในการดำเนินงาน เพื่อพัฒนานวัตกรรม เช่น เครือซีเมนต์ไทย เครือเจริญโภคภัณฑ์ เป็นต้น มีการระดมสมองและความคิดเห็นผ่านการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับภาคธุรกิจ โดยแบ่งออกเป็น 12 คณะ เช่น ภาค SMEs ภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม ภาคการ

ลงทุน ทั้งนี้ รัฐบาลได้มีโอกาสนำผู้บริหารกว่า 100 บริษัทของประเทศมาช่วยกันทำงานให้ภาครัฐ เป็นต้น

1.3 การให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมือง การทำงานแบบประชารัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากประชาชนขาดการตระหนักในหน้าที่และมีความเสียสละ ดังนั้น รัฐบาลสมัยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้แถลงนโยบายเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2557 ด้านการศึกษา โดยระบุว่า “จะพัฒนาคนทุกช่วงวัยโดยส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้สามารถมีความรู้และทักษะใหม่ที่สามารถประกอบอาชีพได้หลากหลายตามแนวโน้มการจ้างงานในอนาคต ปรับกระบวนการเรียนรู้และหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับภูมิสังคม โดยบูรณาการความรู้และคุณธรรม เข้าด้วยกันเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ทักษะ การใฝ่เรียนรู้ การแก้ปัญหา การรับฟังความเห็นผู้อื่น การมีคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นพลเมืองดีโดยเน้นความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียน” (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2557) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองตามแนวคิดของการปกครองการบริหารสาธารณะ (XU Runya, SUN Qigui & SI Wei, 2015)

จากแนวคิดการปกครองการบริหารสาธารณะมาสู่การบริหารงานภาครัฐแบบประชารัฐของไทย จึงกล่าวได้ว่า คำว่า “ประชารัฐ” ของไทยซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการปกครองการบริหารสาธารณะนั้น เป็นคำที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในการจัดการภาครัฐไทยในปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับการทำงานแบบร่วมมือ ภาครัฐเปลี่ยนแปลงบทบาทมาเป็นผู้อำนวยความสะดวก และเปิดโอกาสภาคประชาชนและภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การทำงาน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนสามารถพัฒนาตนเอง เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน

2. ข้อค้นพบอื่นๆ เมื่อพิจารณาการจัดการภาครัฐไทยในปัจจุบันจะพบว่า จุดเน้นของการจัดการภาครัฐไทยนั้นมีการนำแนวคิดต่างๆ เข้ามาปรับใช้ เช่น การจัดจ้างเอกชนเข้ามาจัดบริการสาธารณะทั้งการจัดการในระดับชาติและระดับท้องถิ่น เช่น การปรับปรุงสภาพและภูมิทัศน์ของเกาะกลางถนนของเทศบาลเมืองเกล่ง หรือการให้สัมปทานบริษัทเอกชนกรณีรถไฟฟ้ามหานคร สายเฉลิมรัชมงคล เป็นต้น

กรุงเทพมหานคร โครงการทางด่วนดอนเมืองโทลเวย์ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการ
จัดบริการสาธารณะ

นอกจากนั้น กรณีการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน /ภาคเอกชนมี
ข้อสังเกต ว่ายังมีข้อจำกัดอยู่ เช่น จำกัดอยู่ที่การมีอาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วมใน
การทำงานโดยประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองตาม
แนวคิดการปกครองการบริหารสาธารณะ ดังเช่นงานวิจัยของฉลิวัต บุนีกุล, รัชวดี
แสงมหะหมัดและ Eugenie Merieau (2555 : 1-32) พบว่าประเทศไทยยังคง
ต้องมีการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศต่อไป การศึกษานี้แบ่งความเป็น
พลเมืองออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) พลเมืองที่มีค่านิยมตามประเพณีนิยม 2)
พลเมืองมีความรู้เกี่ยวกับการเป็นพลเมือง และ 3) พลเมืองที่มีส่วนร่วมทางการ
เมือง เมื่อเปรียบเทียบคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์กับคุณสมบัติที่
มีอยู่จริงของความเป็นพลเมือง สามารถวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นทางการ
เมือง (ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง) และมีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง
(ด้านการมีความรู้) พบว่ามีความแตกต่างระหว่างความเป็นจริงกับลักษณะที่พึง
ประสงค์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ประชาชนให้ความสำคัญไปที่ความเป็นพลเมืองด้านการมี
ค่านิยมตามประเพณีนิยม ในขณะที่ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองและด้านการมี
ความรู้ในฐานะพลเมืองกลับมีน้อยที่สุด

จึงสรุปได้ว่า ความหมายของคำว่า “ประชารัฐ” จากรายการคืนความสุข
ให้คนในชาติเป็นการใช้คำที่มีความหมายไปในแนวทางเดียวกับความหมายของ
แนวคิดการปกครองการบริหารสาธารณะโดยมีจุดเน้นที่ความร่วมมือกับภาคส่วน
ต่างๆ ที่อยู่ภายนอกภาครัฐ และประสิทธิผล หรืออาจกล่าวได้ว่า การจัดการภาครัฐ
ไทยตามแนวคิดการปกครองการบริหารสาธารณะเป็นการผสมผสานแนวคิดการ
จัดการภาครัฐแนวใหม่ กับแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่เข้าด้วยกัน ซึ่ง
ภาครัฐจะต้องผลักดันให้การดำเนินการตามแนวคิดประชารัฐประสบความสำเร็จ
ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จักรกฤษ กุมาทาส และศุภวรรณ คล่องดำเนินกิจ. (2560). การบริหารปกครอง
ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับข้อสังเกตกรณีเหมืองแร่
โปแตชอาเซียนจังหวัดชัยภูมิ. **วารสารการบริหารปกครอง**, 6 (1) :
152 - 184
- ถวิลวดี บุรีกุล, รัชวดี แสงมเหหมัด และ Merieau, Eugenie. (2555). **ความ
เป็นพลเมืองในประเทศไทย. การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า.**
ครั้งที่ 13 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ วันที่ 22-24 มีนาคม 2555.
- พูลเดช กรรณิการ์. (2016). รู้จัก “ประชารัฐ” ดีหรือยัง. ใน **สยามรัฐ**. (ออนไลน์),
สืบค้นจาก <http://www.siamrath.co.th/web>, เข้าถึงเมื่อ 30
พฤศจิกายน 2016
- รติมา คชนันทน์. (2558). **วิเคราะห์จุดต่างประชารัฐ-ประชานิยม**. (ออนไลน์),
สืบค้นจาก [http://library2.parliament.go.th/ebook/content-
issue/2558/hi2558-098.pdf](http://library2.parliament.go.th/ebook/content-issue/2558/hi2558-098.pdf), เข้าถึงเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2559
- สำนักงานประสานงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ. (มปป). **คู่มือ
ประชารัฐรักสามัคคี**. (ออนไลน์), สืบค้นจาก
file:///D:/My%20Documents/Downloads/Manual_V1.pdf,
เข้าถึงเมื่อ 6 ธันวาคม 2559
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2557). **คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี
พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา วันที่ 12 กันยายน 2557**. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์ คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- Bovaird, T. and Löffler, E. (eds.) (2003). **Public Management
and Governance**. Routledge: London.
- Chen, Z. (2000). A review of “the New public management
paradigm.” **Social Science in China**. 6 : 73-207.
- OECD. (2011). **Public Governance**. np.

- Osborne, D. & Gaebler, T. (1993). **Reinventing Government**. Penguin Press.
- Rhodes, R. A. W. (1996). "The new governance: Governing without government." **Political Studies**. 652-667.
- Skelcher, C., Mathur, N., & Smith, M. (2005). "The public governance of collaborative spaces: Discourse, design and democracy." **Public Administration**. 83,3 : 573-596.
- World Bank. (1992) **Governance and Development**. World Bank : Washington, DC.
- XU Runya, SUN Qigui, SI Wei. (2015). "The Third Wave of Public Administration : The New Public Governance." **Canadian Social Science**. 11, 7 : 11-21.

Translated Thai References

- Bureekul T., Rushwadi S. and Merieau, E. (2012). Citizenship in Thailand. In. **13th Conference KPI**. United Nations Conference Centre. March 22-24, 2012.
- Cabinet Secretariat. (2014). **General Policy Statement of the Cabinet, Prayut Chan-o-cha September 12, 2014**. Bangkok: Publisher Cabinet and Gazetted.
- Kannika, P. (2016). Do you know "civil state" ? In **Siamrath**. (Online). From <http://www.siamrath.co.th/webAccess> November 30, 2016.
- Kamudhamas, J. and Supawan, K. (2017). Environmental Governance and the Remarks on the Case of ASEAN Potash Mining, Chaiyaphumi Province. **Governance Journal**, 6 (1): 152 - 184

Kotchanan, R. (2015). Analysis of the civil state-populism. (Online),

From [http://library2.parliament.go.th/ebook/content-](http://library2.parliament.go.th/ebook/content-issue/2558/hi2558-098.pdf)

issue/2558/hi2558-098.pdf, Access November 30, 2015

Office of Economic Development, Foundations and Civil state. (n.d.)

Civil State Guideline. (Online),

Fromfile:///D:/My%20Documents/Downloads/Manual_V1.pdf,

Accessed December 6, 2016

